

Over en weer: de uitleg van commerciële contracten

Inleiding

In de transactiepraktijk wordt doorgaans veel aandacht besteed aan het zorgvuldig onder woorden brengen van de door partijen beoogde rechtsgevolgen. Dit kan tot uitdrukking komen in de nauwkeurig omschreven bepalingen in een share purchase agreement (aandelenkoopovereenkomst) of het gebruik van gedefinieerde termen in een credit agreement. Evenwel kan het voorkomen dat een (schijnbaar) onduidelijke bepaling ter interpretatie aan de rechter wordt voorgelegd. In de regel zal de rechter die bepaling uitleggen aan de hand van de criteria als geformuleerd in het Haviltex-arrest.

In deze bijdrage bespreek ik de vraag of schriftelijke commerciële contracten die zijn gesloten tussen professionele partijen, bij toepassing van de Haviltex-norm in aanmerking komen voor een objectiverende uitleg. Onder een 'commercieel contract' zou ik willen verstaan een door terzake kundige juristen (of andere specialisten) schriftelijk vastgestelde overeenkomst, die in het kader van het handelsverkeer is gesloten door professionele partijen. Voorbeelden hiervan zijn aandelenkoop-, financierings-, joint-venture- en aandeelhoudersovereenkomsten.¹

Over en weer: Good old Haviltex

Sinds het standaardarrest waarin de Hoge Raad uitspraak deed over de interpretatie van een bijzondere bepaling in de overeenkomst naar aanleiding van de verkoop van een steekschuimsnijmachine,² biedt de 'over en weer'-formule een belangrijk uitgangspunt voor de uitleg van onduidelijke bepalingen in overeenkomsten.

'De vraag hoe in een schriftelijk contract de verhouding van partijen is geregeld en of dit contract een leemte laat die moet worden aangevuld, kan niet worden beantwoord op grond van alleen maar een zuiver taalkundige uitleg van de bepalingen van dat contract. Voor de beantwoording van die vraag komt het immers aan op de zin die partijen in de gegeven omstandigheden over en weer redelijkerwijs aan deze bepalingen mochten toekennen en op hetgeen zij te dien aanzien redelijkerwijs van elkaar mochten verwachten. Daarbij kan mede van belang zijn tot welke maatschappelijke kringen partijen behoren en welke rechtskennis van zodanige partijen kan worden verwacht.'

Het Haviltex-arrest houdt in essentie in 'dat de vraag hoe in een schriftelijk contract de verhouding tussen partijen is

-
1. Zie over de uitleg van andersoortige documenten: B.A. Boersma, Pensioenfonds DSM-Chemie/Fox: een andere kijk op uitleg van pandakte, hypotheekakte en abstracte bankgarantie?, V&O 2005, p. 92-95.
 2. HR 13 maart 1981, NJ 1981, 635 m.nt. CJHB (Ermes/Haviltex).

geregeld en of het contract een leemte bevat, niet kan worden beantwoord op grond van alleen maar een zuiver taalkundige uitleg van het contract.³ Sommigen stellen het Haviltex-arrest gelijk aan de subjectieve uitlegmethode,⁴ die primair ten doel heeft de gemeenschappelijke innerlijke bedoelingen van contractspartijen te achterhalen. Hiertegenover worden de CAO-norm⁵ en het Fox-arrest⁶ geacht de objectiverende uitlegmethode te vertegenwoordigen. De CAO-norm houdt in dat voor de uitleg van de bepalingen van een collectieve arbeidsovereenkomst de bewoordingen daarvan, gelezen in het licht van de gehele tekst van die overeenkomst, in beginsel van doorslaggevende betekenis zijn. Ook het systeem van de overeenkomst, de aannemelijkheid van een bepaalde interpretatie en de voor derden kenbare toelichtingen zijn hierbij van belang. Bij de objectiverende uitleg staan de taalkundige interpretatie, het systeem en de context van het contract en de aannemelijke rechtsgevolgen voorop. Hierin verschilt de objectiverende uitleg dan ook van de strikt grammaticale uitleg.

De uitleg van bepaalde specifieke geschriften waarbij derden betrokken zijn of waardoor zij worden geraakt buiten beschouwing latende,⁷ zou men zich kunnen afvragen wat het maken van een onderscheid tussen de CAO-norm enerzijds en het Haviltex-arrest anderzijds werkelijk toevoegt. Immers, de formulering van de 'over en weer'-formule uit het Haviltex-arrest is ruim genoeg om ook de objectiverende uitlegmethode te omvatten.⁸ In alle gevallen waarin de tekst van de overeenkomst in redelijkheid voor meer dan één uitleg vatbaar is, kan de Haviltex-norm worden toegepast. De door een aantal auteurs⁹ gebezigde term 'zuiver Haviltex' als synoniem voor een (uiterst) subjectieve uitleg spreekt mij dan ook niet aan. De 'over en weer'-formule impliceert immers een glijdende schaal en laat ruimte voor zowel de meest subjectieve als de strikt objectiverende uitleg. Kort en goed, met good old Haviltex kun je alle kanten op.

-
3. Noot C.J.H. Brunner onder het Haviltex-arrest.
 4. H.N. Schelhaas, De uitleg van overeenkomsten ná DSM/Fox, *Maandblad voor Vermogensrecht* 2006, p. 31 en C.E. du Perron in zijn noot onder HR 20 februari 2004, NJ 2005, 493 (Stichting Pensioenfonds DSM-Chemie/Fox).
 5. Vgl. de arresten van de Hoge Raad van 17 en 24 september 1993, NJ 1994, 173 en 174 m.nt. PAS.
 6. HR 20 februari 2004, NJ 2005, 493 m.nt. Du Perron (Stichting Pensioenfonds DSM-Chemie/Fox).
 7. Zie hierover o.m. T.H.M. van Wechem & M.H. Wissink, Herpositionering van Haviltex: een wegwijzer voor de keuze tussen subjectieve en objectieve uitleg van schriftelijke contracten, *Contracteren* 2004, p. 21-22 en van dezelfde auteurs, Nogmaals: uitleg van overeenkomsten volgens Haviltex of volgens de CAO-norm, *Contracteren* 2004, p. 105-106.
 8. Zie ook M.H. Wissink, Uitleg volgens Haviltex of de CAO-norm? Over een vloeiende overgang en de noodzaak om toch te kiezen, *WPNR* (2004) 6579, p. 408, alsmede R.P.J.L. Tjittes, Uitleg van schriftelijke contracten, *RMThemis* 2005, nr. 1, p. 10.
 9. Zie noot 4.

De uitleg van commerciële contracten

Indien men aanneemt dat het Haviltex-arrest voldoende ruimte laat voor een strikt objectiverende uitleg, rijst de vraag hoe de uitleg van commerciële contracten dient te geschieden bij toepassing van de 'over en weer'-formule. Met andere woorden: ligt een objectiverende uitleg voor de hand? De ruime formulering van de 'over en weer'-formule brengt mee dat in beginsel alle omstandigheden van het concrete geval, gewaardeerd naar hetgeen de maatstaven van redelijkheid en billijkheid meebrengen, van beslissende betekenis zijn. Zowel de hoedanigheid als de rechtskennis van partijen kan mede van belang zijn. In het geval het een commercieel contract betreft, gaat het om de vraag welke zin de professionele (deskundige) contractspartijen, handelend in de uitoefening van een beroep of bedrijf, in de gegeven omstandigheden over en weer redelijkerwijs aan de bepalingen mochten toekennen. In het geval van commerciële partijen kan worden betoogd dat aan de bepaling redelijkerwijs niet méér betekenis kan worden toegekend dan welke uit de ratio en de gehele tekst van de overeenkomst zelf blijkt. Het ligt in de bedoeling van partijen de rechtszekerheid zo veel mogelijk te waarborgen. Commerciële partijen zouden over en weer van elkaar mogen verwachten dat er in beginsel geen andere, onvoorziene interpretatie heeft te gelden dan die waarin (de tekst van) het contract voorziet. Indien een kennelijke verschrijving, een evidente onredelijkheid of andere bijzondere omstandigheden daartoe nopen, kan van deze objectiverende interpretatie worden afgeweken. Evenwel zou het uitgangspunt moeten zijn dat daar waar er onduidelijkheid bestaat over de betekenis van een bepaling in een commercieel contract, deze door middel van de objectiverende benadering dient te worden uitgelegd. Dit standpunt zou ik als volgt willen onderbouwen.

Een objectiverende uitleg

'In de maatstaf van het Haviltex-arrest ligt besloten dat de mate waarin gewicht wordt toegekend aan de taalkundige betekenis van de bepalingen van een contract respectievelijk aan de betekenis die partijen zelf aan de bewoordingen (mogen) toekennen, afhangt van de omstandigheden van het geval', aldus Hartkamp.¹⁰ De uitkomst van een interpretatie van een onduidelijke bepaling wordt (mede) bepaald door de hoedanigheid van partijen.¹¹ Aangenomen mag worden dat de opstellers van bijvoorbeeld een overnamecontract doorgaans bijzonder goed weten wat de bedoelingen en intenties van partijen zijn ten tijde van het opstellen en ondertekenen van het contract. Daarnaast moet rekening worden gehouden met de gebruiken in een bepaalde tak van handel waarin de overeenkomst is aangegaan.¹²

-
10. Asser/Hartkamp 4-II, Deventer: Kluwer 2005, nr. 286a. Zie ook r.o. 4.5 van het Fox-arrest.
 11. Zie met name R.P.J.L. Tjittes, De hoedanigheid van contractspartijen (diss. Groningen), Deventer: Kluwer 1994.
 12. Vgl. Asser/Hartkamp 4-II, nr. 287.

Vennootschap & Onderneming

Ten aanzien van de bedoelingen van partijen kan worden betoogd dat daarmee in zó verre rekening moet worden gehouden, dat de intenties van *commerciële* partijen recht wordt gedaan. Waarom geven partijen er de voorkeur aan hun afspraken gedetailleerd op papier vast te leggen? Ten aanzien van Engelstalige contracten heeft Drion betoogd dat met zorgvuldige definities kan worden voorkomen dat onduidelijkheid optreedt.¹³ Mij dunkt dat voor alle commerciële contracten (ook Nederlandstalige) geldt dat de rechtszekerheid een van de voornaamste redenen is om een schriftelijke overeenkomst te sluiten. Beide partijen streven rechtszekerheid na. In het commerciële contract wensen zij met het oog op die rechtszekerheid hun risicoverdeling zo veel mogelijk vast te leggen.¹⁴

Een voorbeeld: in de transactiepraktijk is een overnamecontract waarbij een Nederlandse vennootschap betrokken is, van circa honderd pagina's geen uitzondering. Een aanzienlijk aantal daarvan behelst een opeenvolging van gedefinieerde begrippen. In deze 'interpretation'-passage worden niet alleen de voor die bepaalde overeenkomst belangrijke kernbegrippen gedefinieerd, maar tevens de varianten daarop en afgeleiden daarvan. Verder bevat een dergelijke overeenkomst vaak zogeheten 'whereas'-overwegingen waarin is verwoord in welke context de deal plaatsvindt en daarmee in welke context de overeenkomst moet worden geplaatst. Tevens is in de overeenkomst niet zelden een 'construction'-passage opgenomen, waarin staat omschreven hoe de termen dienen te worden begrepen, althans uitgelegd. Met deze 'voorzorgsmaatregelen' wordt beoogd de kans op het ontstaan van verschillende interpretaties en daarmee het risico van discussies over de uitleg van de contractsbepalingen te minimaliseren.

Interpretatierisico

De autonomie van partijen om hun risico's onderling te verdelen kan worden ondermijnd door het subjectief toepassen van Haviltex. De wijze van contractuitleg door de rechter in Nederland draagt een risico in zich dat ik het 'interpretatierisico' zou willen noemen. Hiermee doel ik op de onzekerheid voor een partij, die ontstaat als gevolg van het in twijfel trekken van de betekenis van een contractsbepaling door de wederpartij, als gevolg waarvan die bepaling in een procedure door de rechter zal worden uitgelegd. Het interpretatierisico vindt zijn oorsprong in het bestaan van het beginsel van de precontractuele goede trouw. De Nederlandse rechter zal bij de toepassing van redelijkheid en billijkheid niet alleen kijken naar de overeenkomst, maar zal tevens rekening houden met de omstandigheden van het concrete geval ten tijde van de onderhandelingsfase. De ruime formulering van de 'over en weer'-formule uit het

Haviltex-arrest biedt de rechter een grote vrijheid bij het vaststellen van de betekenis van contractsbepalingen, hetgeen kan leiden tot een niet-geringe (rechts)onzekerheid voor partijen. Professionele partijen hebben weinig baat bij de onzekerheid die optreedt als gevolg van een (quasi) onduidelijkheid van een bepaling in de overeenkomst.¹⁵ Dat het risico op onverwachte interpretaties verre van denkbeeldig is, blijkt uit een uitspraak van de Hoge Raad van 23 juni 1995, waarin hij onder rechtsoverweging 3.4.3 overweegt dat het de rechter vrijstaat om een contractsbepaling uit te leggen op een wijze die door geen van beide partijen is verdedigd.¹⁶

Het gaat niet om de vraag wat een partij mogelijk bedoeld zou kunnen hebben, maar om de zin die partijen in de gegeven omstandigheden over en weer redelijkerwijs aan de bepalingen mochten toekennen en wat zij te dien aanzien redelijkerwijs van elkaar mochten verwachten. Bij de objectiverende uitleg wordt uitgegaan van de wilsovereenstemming van partijen die bestaat op het moment van het sluiten van de overeenkomst en welke partijen hebben vastgelegd in die overeenkomst. Professionele partijen mogen over en weer van elkaar in redelijkheid verwachten dat zij in het handelsverkeer niet lichtvaardig zullen terugkomen op eerder gemaakte afspraken. De rechter zou daarom bij de uitleg van een onduidelijke bepaling binnen de vier muren van het contract moeten blijven. Daarbij is van belang niet louter te kijken naar de letterlijke tekst van de betrokken contractsbepaling. De taalkundige uitleg moet namelijk passen binnen de context van het contract en de ratio die daaruit spreekt. Anders gezegd, 'de bewoordingen moeten opgevat worden in de zin die met de aard van de overeenkomst het meest overeenstemt'.¹⁷ Door het subjectief uitleggen van een onduidelijke bepaling wordt naar mijn mening onvoldoende recht gedaan aan de beoogde rechtszekerheid.

Stelplicht en bewijslast

Bij de uitleg van een commercieel contract door de rechter spelen de stelplicht en de bewijslast van partijen een niet onbelangrijke rol. Ter illustratie onderscheid ik een drietal situaties. In de eerste plaats noem ik het geval dat, als gevolg van onachtzaamheid van een van de partijen, een bepaalde wil of bedoeling van deze partij niet is voorzien in het contract. In dat geval zou uit de context en de ratio van het contract als geheel moeten worden opgemaakt wat die bedoeling logischerwijs moet zijn geweest. Geeft het contract zelf hiervoor geen aanleiding, dan moet een bedoeling die niet door partijen is opgeschreven, niet te snel worden aangenomen, tenzij het gaat om een kennelijke verschrijving of een

13. C.E. Drion, Engelstalige contracten in de Nederlandse rechtspraktijk; uitlegproblemen en praktische oplossingen, *Contracteren* 1999, p. 15.

14. G.T.M.J. Raaijmakers, *Garanties bij overnames*. Over garanties bij professionele koop, meer in het bijzonder bij bedrijfsovername (diss. Tilburg), Den Haag: Boom Juridische uitgeverij 2002.

15. Zie o.m. Tjittes 1994, p. 24-26 en F.W. Grosheide, Lees maar, er staat wat er staat, *Contracteren* 2000, p. 107.

16. HR 23 juni 1995, NJ 1996, 566 (FMN Holding/Prêt-à-porter) m.nt. HJS. Zie ook A.C. van Schaick, *Uitlegeregels*, WPNR (1998) 6311, p. 272.

17. Asser/Hartkamp 4-II, nr. 287.

Vennootschap & Onderneming

evidente onredelijkheid. Het komt mij onredelijk voor dat wanneer is komen vast te staan dat de wil van partijen ten gevolge van onachtzaamheid onvoldoende duidelijk in het contract tot uitdrukking is gebracht, een partij daarvan voordeel zou kunnen hebben door een beroep te doen op een subjectieve toepassing van de Haviltex-formule.

Ten tweede kan de situatie zich voordoen dat er tussen partijen een verschil van mening ontstaat over de exacte betekenis die aan de bewoordingen van een bepaalde contractsbepaling moet worden toegekend. Ten aanzien van deze situatie zou ik willen bepleiten dat een taalkundige uitleg voor de hand ligt. Alleen indien een partij voldoende stelt en, zo nodig, bewijst dat aan de tekst van een schriftelijk contractsbeding een afwijkende betekenis toekomt, kan worden afgeweken van de taalkundige betekenis van de overeenkomst.¹⁸ Bovendien kan op grond van de bewoordingen van de overeenkomst een bepaalde uitleg zozeer voor de hand liggen, dat op de rechter die een tegengestelde uitleg aanvaardt, een verzwaarde motiveringsplicht rust.¹⁹

In de derde plaats noem ik het geval dat beide partijen iets anders blijken te hebben bedoeld dan waarin de overeenkomst voorziet. Dit is een lastige situatie, omdat je nu eenmaal moeilijk kunt vaststellen welke gedachten en motieven spelen in het hoofd van de ander. Advocaat-generaal Bakels betoogt dat in het geval waarin de bedoeling van partijen vaststaat, deze prevaleert in de verhouding tussen partijen boven de bewoordingen waarin deze is vastgelegd.²⁰ Maar als de afwijkende bedoeling van partijen vaststaat, ligt het dan niet eerder voor de hand dat partijen samen het contract in onderling overleg aanpassen? Zij zullen in dat geval niet de noodzaak zien om de rechter te vragen het contractueel beding uit te leggen. Indien daarentegen niet vaststaat wat de afwijkende partijbedoelingen zijn, dient aansluiting te worden gevonden bij de objectiverende uitleg. De taalkundige uitleg, waarbij ook de context en de ratio van het contract worden betrokken, ligt het meest voor de hand. Blijkt overduidelijk dat partijen iets anders hebben bedoeld dan is opgeschreven, dan kan uiteraard van de objectiverende uitleg worden afgeweken. Dit beschouw ik echter als een uitzonderingsgeval.

In beginsel dienen onduidelijke bepalingen in een contract voor rekening te blijven van de professionele partij die zich later op de (vermeende) onduidelijkheid beroept.²¹ Met name in de transactiepraktijk, waarin de contracten niet zelden bol staan van de gedefinieerde termen en voorbehou-

den, ligt een uitleg op grond van de bewoordingen van de overeenkomst voor de hand.

Tot besluit

De vraag of commerciële contracten die gesloten zijn tussen professionele partijen, in aanmerking komen voor de objectiverende uitleg bij toepassing van de Haviltex-norm, is door de rechtspraak vooralsnog onbeantwoord gebleven. Desondanks zie ik voldoende gronden om een commercieel contract binnen de Haviltex-criteria objectiverend te interpreteren.

*Mr. R.F. Hofstede
Loyens & Loeff*

18. Zie ook het zeer lezenswaardige artikel van Tjittes in *RMThemis* 2005, nr. 1, p. 2-16.

19. HR 29 oktober 1999, NJ 1999, 823 (Ekkersrijt/De Rooy).

20. A-G Bakels in zijn conclusie onder 2.9 voor HR 29 oktober 1999, NJ 1999, 823 (Ekkersrijt/De Rooy).

21. Zie ook R.P.J.L. Tjittes, *Naar een bijzonder contractenrecht voor ondernemers*, in: S.C.J.J. Kortmann, e.a. (red.), *Onderneming en 5 jaar nieuw Burgerlijk Recht*, Deventer: W.E.J. Tjeenk Willink 1997, p. 387.